

Մ. Վ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՇԵՆՔԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մատենադարանի ձեռագրերը վաղուց ի վեր իրենց վրա են բևեռում գիտնականների ուշադրությունը և սնում պատմաբանների, բանասերների և հայ ժողովրդի հնադարյան մշակույթն ուսումնասիրող ուրիշ հետազոտողների մտքերը:

Հայաստանի անցյալի հետ մեղ մի շարք թելեր են կապում, բայց Մատենադարանը ամենաամուր թելերից մեկն է: Ժողովրդի լեզուն և նույնիսկ հիշողությունը անգոր կլինեին պահպանել այնքան, որքան գրի են առնված անցյալի դեպքերի և եղելությունների մասին ձեռագրերի բազմահազար հատորների մագաղաթյա թերթերի վրա:

Ձեռագրերի այս հարուստ հավաքածուի պահպանությունը ամենակարևոր հարցերից մեկն է, ուստի պահանջվում է ստեղծել այն ամենը, ինչ կարող են ընձեռել մեզ արդի առաջավոր պայմաններն ու շինարարական տեխնիկան: Ահա թե ինչու մեր կառավարությունը հատուկ որոշում ընդունեց Մատենադարանի համար բազմաժախս և հարմարավետ շենք կառուցելու մասին:

Շենքի կառուցման մասին կառավարական որոշումից հետո այդ միջոցառման նախաձեռնողներին մտահոգում էին բազմաթիվ հարցեր, ինչպես օրինակ՝ մագաղաթյա ձեռագրերի պահպանման ձևերի, սենյակների դասավորության, շինարարության տեղի և այլն:

1939 թվականի աշնանը Հ. Ա. Օրբելու պրոֆեսոր Ն. Պ. Տիխոնովին գրած նամակը ձեռքիս հս մեկնեցի Լենինգրադ: Հարկավոր էր այնտեղ ծանոթանալ արխիվային փաստաթղթերի պահպանման պայմանների հետ, հավաքել և ուսումնասիրել արխիվների, գրադարանների և գրապահոցների շինարարության մասին եղած նորագույն գրականությունը, դիտել ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի գրադարանը և այլն:

Բայց Լենինգրադն այդ օրերին լուսաբողարկվում էր, զգացվում էր այն լարվածությունը, որ նախորդում է պատերազմին: Պրոֆ. Տիխոնովն այդ ժամանակ ՍՍՌՄ Գիտությունների ակադեմիայի գրադարանին կից Արխիվային փաստաթղթերի վերականգնման ու կոնսերվացման լաբորատորիայի ղեկավարն էր: Նրա հետ ունեցած երկու-երեք տեսակցությունից հետո ես հասկացա, թե որքան հոգատար վերաբերմունք ունի նա դեպի հին փաստաթղթերը: Հիշում եմ, մի անգամ, երբ նա նրան պատմեցի, որ Մոսկվայում կայացած Հայ արվեստի տասնօրյակի ժամանակ ի թիվս արվեստի այլ ստեղծագործությունների ցուցադրվել են նաև հայերեն միջնադարյան ձեռագրերի մանրանկարչական աշխատանքները, նա վրդովվեց. «Ինչպես, մի՞թե կարելի է ձե-

ռազմերը տեղափոխել և այդպես խիստ փոխել նրանց պահպանման պայմանները»:

Առաջին անգամ նրա մոտ՝ լաբորատորիայում ես տեսա զրքերի և արժեքավոր փաստաթղթերի միկրոլուսանկարահանում: Պրոֆեսոր Ն. Պ. Տիխոնովը մեծ սիրալիրությամբ ցույց տվեց ինձ իր լաբորատորիան, վնասված փաստաթղթերի վերականգնման տարբեր ձևերը, խունացած գրության, պատկերասրահների վերականգնումը և այլն:

Ես Երևան վերադարձա անհրաժեշտ նյութեր հավաքած, բայց ավելի շատ հարուստ տպավորություններով: Այդ տարիներին Մատենադարանի շենքի կառուցման հարցերը նախապատրաստվում էին շաա դանդաղ: Ավելի հրատապ խնդիրներ շեղում էին մեր ուշադրությունը Մատենադարանի շինարարության հարցերից:

1940 թվականին ես սկսեցի Մատենադարանի շենքի նախագծման աշխատանքները: Պետք է խոստովանել, որ այնուհետև այդ աշխատանքները դանդաղ էին ընթանում, քանի որ իմ առջև կանգնած էին նաև քաղաքային շինարարության հետ կապված անհետաձգելի խնդիրներ:

Սակայն սկսվեց Հայրենական պատերազմը գերմանական զավթիչների դեմ, որը առժամանակ կասեցրեց շինարարական աշխատանքների ընթացքը: Բայց 1943 թվականի վերջին նորից բարձրացվեցին Մատենադարանի շենքի նախագծման և կառուցման հարցերը: Այս կարևոր գործում կրկին անգամ իր մասնակցությունն ունեցավ Հ. Ա. Օրբելին, այս անգամ արդեն որպես Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի պրեզիդենտ:

1944 թվականին ինձ հանձնարարվեց վերսկսել Մատենադարանի շենքի նախագիծը: Բնականաբար այդպիսի ճարտարապետական ամբողջություն միանգամից չէր կարող ստեղծվել: Ինչպես հաճախ լինում է ստեղծագործական աշխատանքի ժամանակ հեղինակների գլխում ծնվում են դանազան, մեկը մյուսին փոխարինող կոմպոզիցիոն մտահղացումներ, ծնվում են ուրվանկարներ, ապա՝ էսքիզներ և վերջապես՝ ստեղծվում է նախագիծը: Հենց սկզբից հաստատապես որոշվեց շենքի նախագիծը կազմելիս՝ ձեռագրերի պահպանման տեխնիկայի արդի նվաճումները զուգակցել Հայաստանի հնագույն ճարտարապետական ձևերի օգտագործման հետ:

Հաջող լուծումներ գտնելու համար ես որոշեցի նաև տեղում ուսումնասիրել մեր ճարտարապետական հնագույն հուշարձանները, խորամուխ լինել նրանց ազգային առանձնատհատկությանը ու ոճին: 1944 թվականի ամռանը այդ նպատակով երիտասարդ պատմաբան Հովհաննես Զանփուլադյանի և ճարտարապետ Ֆ. Ն. Պաշենկոյի հետ միասին մեկնեցինք Հաղբատ և Սանահին:

Մինչև այժմ էլ հիշում եմ, թե որպիսի հոգեկան հանգստություն պատճառեց մեզ այդ երկարատև ճանապարհորդությունը: Մենք հիացած էինք Հաղբատի և Սանահինի բնության գեղեցկությամբ, նրա ճարտարապետական հույակապ կոթողներով: Ինչպիսի ողջամտություն էին ներշնչում ինձ դարավոր տաճարների պարզ, բայց տրամաբանական և անթերի ձևերը:

Դրանից հետո ճարտարապետ Ս. Սաֆարյանի հետ ճանապարհորդություն կատարեցինք Զանգեզուր, Տաթևի հուշարձանները ուսումնասիրելու համար: Այդ ընթացքում ես ձգտում էի ավելի խորն ուսումնասիրել Էջմիածնի, Գառնիի, Գեղարքի հուշարձանները, դիտելով դրանք նոր տեսանկյունից,

ազգային ճարտարապետության ստեղծագործությունների լավագույն հատիկները հավաքողի աշքերով:

Այդ ժամանակ արդեն պրոֆեսոր Գ. Աբովի օգնությամբ, որն այդ տարիներին Մատենադարանի դիրեկտորն էր, բյուրեղացավ նախագծման առաջադրանքը:

Կոմպոզիցիայի վրա ազդող կարևոր պայման էր և շենքի կառուցման տեղը: Որոշվեց շենքը կառուցել Երևան քաղաքի կենտրոնական մասում, Ստալինի պողոտայի վերջում՝ Քանաքեռի սարահարթի լանջի վրա, ըստ որում այնպես տեղադրել շենքը, որ նրա առանցքը համընկնի պողոտայի առանցքին: Այսպիսով շենքը պետք է ավարտեր պողոտայի հեռանկարը, ըստ որում շենքի հիմքը պետք է ավելի բարձր լիներ, քան պողոտայի ամենաբարձր կետը:

1944 թվականի վերջին նախագիծն ավարտվեց և ներկայացվեց հաստատման: Նախագիծը կազմելիս ինձ օգնել են ճարտարապետներ Թորգոմյանը և Թամարա Բելոուսովան: Որպես զբաղարանային շենքերի կառուցման տեսարան ինձ նշանակալից օգնություն է ցույց տվել Ֆ. Ն. Պաշչենկոն: Նա Մատենադարանի սլահանջներին համապատասխան մշակել է պահոցների սենյակների տարածության նորմերը, դարակների չափերը և այլն: Մատենադարանի շենքի ջեռուցման ու ջրամատակարարման, պահոցներում կոնդենսցիայի և ավտոմատիկայի նախագծերը կատարել է ինժեներ Խ. Գ. Խանամիրյանը: Շենքի նախնական նախագծում նախատեսված էր ստորերկրյա պահոց, որը որոշվեց չկառուցել, այլ տեղավորել ցոկոլային տարածության մեջ: Մյուս կողմերով նախագիծն ընդունվեց առանց որևէ փոփոխության:

Նախագծի քննարկման հետ միաժամանակ նկարիչների տանը կազմակերպվեց ցուցահանդես: Ամբողջ երկու շաբաթ ցուցադրվում էին նախագծի ջրաներկով կատարված 24 տախտակները:

Նախատեսված էր նաև շենքի ճարտարապետության մեջ մտցնել հին Հայաստանի մեծ մտածողների՝ Մեսրոպի և Սահակի, Մովսես Խորենացու, Անանիա Շիրակացու, Եղիշեի, Մխիթար Գոշի, Ֆրիկի և Թորոս Ռոսլինի արձանները: Ուստի և շենքի նախագծից բացի ցուցահանդեսում ներկայացված էին առանձին արձանների և կիսանդրիների մոդելները՝ քանդակագործ Ա. Սարգսյանի՝ Սահակի և Մեսրոպի կոմպոզիցիոն արձանը, Ս. Ստեփանյանի՝ Եղիշեն, Ուրարտուի՝ Մովսես Խորենացին (նստած կոմպոզիցիայով), ինչպես նաև Ն. Նիկողոսյանի Անանիա Շիրակացին: Այս ստեղծագործությունների կողքին ցուցադրվեցին նկարիչ Հակոբ Կոչոյանի «Վարդանանք» թեմայով երեք խճանկար սյանոտների էսքիզները:

Երևանի հասարակայնությունը ուշադրությամբ ծանոթացավ շենքի նախագծին: Ցուցահանդեսը հաճախողներից շատերի թողած գրավոր ցանկությունները հաշվի առնվեցին հետագա աշխատանքներում:

Հետագայում մշակված բանվորական գծագրերը գրեթե ոչ մի փոփոխություն չմտցրին նախնական նախագծի ճարտարապետական հիմունքների մեջ:

Բանվորական գծագրեր կազմելիս 1945 թվականին մեզ օգնել է ճարտարապետ Բ. Հակոբյանը: Որոշ հաշվարկումներ կատարել է ինժեներ Կ. Ալթունյանը:

Մատենադարանի շենքի կառուցումը սկսվեց 1945 թվականին, բայց սկզբում այն անհրաժեշտ տեմպերով չէր ընթանում: Դրա պատճառն այն էր,

որ չկային բավական թվով բանվորներ և վարպետներ: Նրանք դբադված էին բնակարանային մասսայական և կուլտուր-կենցաղային ու արդյունաբերական շինարարությունը: Այդ պատճառով էլ 1947—1953 թվականներին Մատենադարանի շենքի կառուցումը առժամանակ դադարեցվեց:

1953 թվականից շինարարությունը աշխուժացավ և սկսեց տարեց-տարի ավելի ուժեղանալ: Այդ նույն ժամանակ դրվեց նաև Մատենադարանի ճարտարապետության մեջ մտնող արձանների պատրաստման հարցը: Քանդակագործական լավագույն կոմպոզիցիաների ընտրության հնարավորություն ստեղծելու նպատակով հայտարարվեց բաց մրցանակարաշխություն, որի մասնակցեց Հայաստանի քանդակագործների ճնշող մեծամասնությունը: Պետք է նշել, որ մրցանակարաշխությունը լավ արդյունքներ տվեց: Շատ հեղինակներ արժանացան մրցանակի և նրանցից քանդակագործներ Գ. Զուբարյանն ու Գ. Բադալյանը պատվերներ ստացան: Նրանցից առաջինը առաջադրանք ստացավ պատրաստել «Մեսրոպ Մաշտոց» կոմպոզիցիոն աշխատանքը, իսկ երկրորդը՝ Անանիա Շիրակացու արձանն ամբողջ հասակով: Հետագայում Մովսես Խորենացու արձանը պատրաստելու պատվեր տրվեց քանդակագործ Ն. Նիկողոսյանին:

Բացառիկ պատասխանատվություն կրելով ստեղծագործությունների որակի համար՝ ժյուրին քանդակագործական կոմպոզիցիաները ընտրելիս մանրազրնին և խիստ վերաբերմունք ցուցաբերեց: Այդ է, իհարկե, պատճառը, որ մինչև այժմ էլ դեռևս չեն ընդունված չորս արձանների մոդելները և նրանց վերջնական ընդունման համար ըստ երևույթին հարկավոր է նոր մրցանակարաշխություն անցկացնել:

Շատ երկրներում ձեռագրերը պահվում են խոշոր գրադարաններում, ուր սովորաբար գոյություն ունեն ինքնուրույն բաժիններ, որոնք և տնօրինում են ձեռագրերի պահպանման և նրանց ուսումնասիրության գործը: Մատենադարանը հանդիսանում է մի ինքնուրույն ազգային հիմնարկ, բոլորովին բացառիկ, որի խնդիրն է ոչ միայն պահել այդ ձեռագրերը, այլև ուսումնասիրել դրանք: Մագաղաթյա ձեռագրերի և հին փաստաթղթերի պահպանման միջոցները մշակվել են ինչպես սովետական, այնպես էլ արտասահմանյան գիտության կողմից: Ձեռագրերի պահպանումը պահանջում է մի շարք պարտադիր պայմաններ, որոնցից ավելի կարևորն է պահոցներում ջերմության և խոնավության կայուն ռեժիմ հաստատելը: Այս պահանջի իրականացումը պահոցում կստեղծի անհրաժեշտ սանիտարական պայմաններ, որոնք կկանխեն ձեռագրերի վարակումը զանազան սնկային հիվանդություններով, կփրկեն նրանց թանգարանային վնասատուներից, փոշուց և այլն: Պակաս կարևոր չէ նաև ապահովել ձեռագրերը հրդեհի և այլ «չնախատեսված պատահականությունների» վտանգից:

1945 թվականին կատարված բանվորական գծագրերը չէին արտահայտում շինարարության համար անհրաժեշտ բոլոր տվյալները: Ուստի գծագրերի մշակումը տեեց նույնիսկ մինչև շինարարության ավարտումը: Պետք է նշել, որ նախագծի վրա կատարված երկարատև աշխատանքը՝ առանձին մանրամասնությունների, հատվածների, նմուշների մշակումը կատարելագործում և քարծրացնում էր նրա որակը:

Շինարարության առանձին հարցերի ավելի մանրակրկիտ մշակումը պահանջում էր նորանոր գծագրեր: Այսպես օրինակ, պահոցներում օդի կոնդեն-

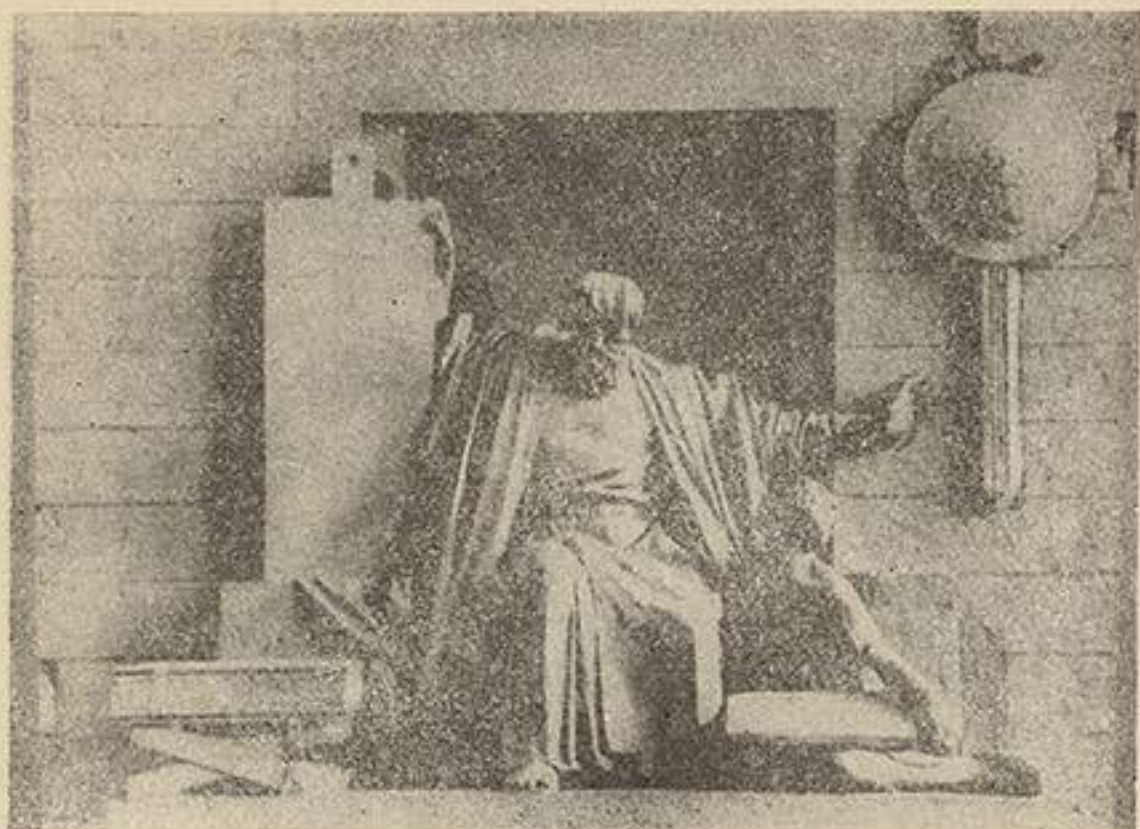

Նկ. 1. Մատենադարանի նորակառույց շենքը

սացիայի և ավտոմատիկայի համար կատարված գծագրերը՝ վերջնականապես ճշտվեցին և գծագրվեցին միայն վերջերս:

Շենքի կոնֆիգուրացիան իր հատակագծով գրեթե քառակուսի է: Շենքը, ինչպես արդեն ասվել է, տեղավորված է Քանաքեռի սարահարթի լանջին, դեպի շենքը տանող առաջին աստիճաններից 18 մետր բարձրության վրա, այն հաշվով, որպեսզի ստեղծվի շենքի շրջապատող կանաչապատ լանջերի գեղեցիկ հեռանկար: Դեպի շենքն է տանում գրանիտով ողորկված երկու կողմներից կանաչապատ ճանապարհը, որի երկարությունը մինչև առաջին աստիճանները 130 մետր է: Այնուհետև քաղալտից շարված լայն աստիճանները հինգ երթով մեզ տանում են մինչև առաջին հարթակը (լուսանկար № 1): Այստեղ է բարձրանում նաև ավտոմոբիլային ոլորապատույտ ճանապարհը: Առաջին հարթակից դեպի երկրորդը պետք է բարձրանալ երկու նույնանման համաչափ դասավորություն ունեցող պանտուսներով: Ավտոմոբիլային ճանապարհը շարունակվում է վեր, բայց երկրորդ հարթակն է մրտնոմ շենքի սյունազարդ թևերից մեկի (նրանք սահմանափակում են հարթակը) կամարի տակով:

Մատենադարանի շենքի առջևում և ետևում կանաչապատված սարալանջերը կանաչ ֆոն են հանդիսանում շենքի համար: Առաջին հարթակում պանտուսների պատի մոտ դրվելու է «Մեսրոպ Մաշտոց» արձանի կոմպոզիցիան (լուսանկար № 2): Վերին հարթակում, անմիջապես ճակատային պա-

Նկ. 2. Մեսոպոտամյա Մաշտոցի արձանը

տի մոտ, հատուկ պատվանդանների վրա պետք է կանգնեցվեն հին Հայաստանի վեց խոշոր մտածողների արձանները: Առաջին հերթին գլխավոր մուտքի երկու կողմերում պետք է դրվեն Մովսես Խորենացու և Անանիա Շիրակացու արձանները: Արձանների համար օգտագործվելու է երևանյան բազալտը, որով և երեսպատված են շենքի ճակատները: Բայց քանդակների քարի մշակումը տարբերվելու է ճակատի երեսպատման մշակումից, լինելու է ողորկ տաշված:

Խոսելով շենքի ներսում պահոցների, սրահների և մյուս սենյակների դասավորության և կահավորության մասին, ամենից առաջ պետք է նշել այն լուծումը, որ տրվեց ձեռագրերի պահոցների տեղի հարցին: Ձեռագրերը պետք է տեղավորվեն ցոկոլի մակերևույթից ցած գտնվող երեք հարկերում, շենքի աջ թևում: Այնտեղ էլ տեղավորված են պահոցները սպասարկող այլ բաժինները՝ (լուսանկարչական լաբորատորիան և այլն): Հատուկ պատվերով ալյումինի ալիքավոր թերթերից պատրաստված դարակների վրա պետք է կողք-կողքի դարսվեն մագաղաթյա ձեռագրերը յուրաքանչյուրն առանձին-առանձին:

Ցոկոլային հարկի ձախ թևում տեղավորված է սովորական՝ տպագիր գրականության պահոցը, բոլոր անհրաժեշտ սենյակներով:

Առաջին հարկում տեղավորված են գլխավոր նախասրահը, դիրեկտորի առանձնասենյակը և ընդունարանը, գրասենյակը, լուսանկարների ցուցասրահը, դասախոսությունների սրահը և այլ օժանդակ սենյակներ:

Երկրորդ հարկը հիմնականում նախատեսված է աշխատակիցների մեկուսացված գիտական աշխատանքի համար. այդտեղ կան թվով տասը փոքր առանձնասենյակ և այլ՝ օժանդակ տարածություններ:

Երրորդ հարկում դասավորված են գլխավոր ցուցասրահը, հայագիտության դահլիճը և ընթերցասրահը: Նրանց կից տեղավորված են գրաքարտերի հատուկ սենյակը, Մատենագիտական և բնագրերի ուսումնասիրման ու հրատարակման սեկտորների սենյակները և այլ անհրաժեշտ սենյակներ աշխատակիցների համար:

Չորրորդ հարկում գտնվում են Արխիվային բաժինը, վերականգնման և կոնսերվացիայի լաբորատորիան, կազմատունը և այլն: Այս հարկի հետ կապը հնարավոր է միայն հատուկ աստիճանների և վերելակների միջոցով:

Երկրորդ հարկի սենյակները և երրորդ հարկի սրահները գնալու համար այցելուները օգտվելու են գլխավոր աստիճաններից:

Շենքի տանիքը հարթ է: Այնտեղ կարելի է բարձրանալ աստիճաններով և վերելակների միջոցով: Տանիքից գեղեցիկ տեսարան է բացվում դեպի քաղաքը:

Վերոհիշյալ սրահների և սենյակների ինտերյերները կատարված են հին հայկական ճարտարապետության կոնստրուկտիվ-ճարտարապետական ձևերով, թեև, իհարկե վերամշակված:

Գլխավոր նախասրահի լուծման մեջ օգտագործված են Սանահնի վանքի առաջին գավթի ինտերյերի ճարտարապետական ձևերը. բայց շենքի նախասրահում այդ գավթի վերամշակված ձևերը քոլորովին այլ հնչյուն ունեն, քանի որ այստեղ նրանք օգտագործված են հենց նախասրահ ստեղծելու նպատակով: Նախասրահի պատերն ու սյուները երեսպատված են Բջնիի մուգ կարմիր հղկված մարմարով: Գետնախարիսխը և հատակը պատված են Երեվանյան փայլեցված բազալտով: Մուտքի դիմաց, գլխավոր աստիճաններից առաջ, վեր բարձրացող կամարի վերևում, գտնվում է «Վարդանանք» խճանկար պաննոն, որի աշխատանքները կատարում է նկարիչ Հովհաննես Խաչատրյանը:

Դասախոսությունների դահլիճի ճարտարապետությունը իրենից ուղղակի փոխառություն չի ներկայացնում, բայց այն գլխաձև կամարակապ իր առաստաղով բնորոշ է միջնադարի համար, թեև նման դահլիճներ եղել են թե նախքան միջնադարը, թե նրանից հետո: Այդ դահլիճում մուտքի դիմացի պատին 2 մետր տրամագծով փղոսկրի գույնի մի մեղալիոն կա, որի վրա Ս. Դ. Մերկուրովը պատկերել է վ. Ի. Լենինի կիսադեմ բարձրաքանդակը (լուսանկար № 3):

Լուսանկարների ցուցադրասրահի ինտերյերը կատարված է Անիի Առաքելոց եկեղեցու գավթի ճարտարապետության ոճով: Իհարկե այստեղ ևս խոսք չի կարող լինել ընդօրինակության մասին, քանի որ դահլիճը հարմարեցված է ցուցահանդեսի կազմակերպման նպատակին:

Գլխավոր ցուցադրասրահի ճարտարապետությունը լուծված է ԺԱ.—ԺԳ դարերում լայն տարածում գտած գավթիների ոճով, որտեղ չորս սյուների և նրանցից վեր բարձրացող առաջաստների վրա կանգնած է գմբեթը: Սրահի լուսավորությունը վերևից է: Գմբեթն ունի ութը նիստ, որը վերևից հատված է լուսամուտ ստանալու նպատակով:

Մատենադարանի մյուս դահլիճները՝ ընթերցասրահը (լուսանկար № 4), հայագիտության սրահը և այլն, իրենց ճարտարապետական լուծումով ոճական ընդհանրություն ունեն վերը նկարագրված դահլիճների հետ: Հիմնականում օգտագործված է ԺԱ.—ԺԳ դարերի հայկական ճարտարապետությունը:

Նկ. 3. Նիսաների դահլիճ

Նկ. Բ. Հնդեցաւորի

Այդ շրջանի բազմաթիվ հուշարձաններ, հատկապես Անիում, ստեղծվել են բաղադրարարական ճարտարապետության խիստ ազդեցության տակ՝ քաղաքային կյանքի վարդապետական հետեանքով: Անկասկած է, որ քաղաքարարական ճարտարապետության հետ սերտ կապի մեջ են եղել այնպիսի կառուցվածքներ, որպիսիք են գավիթները, սեղանատները, հյուրանոց-իջևանատները և այլն: Դրանց ճարտարապետական ոճն է ահա, որ մենք օգտագործել ենք ինտերյերների նախադժման ժամանակ:

Մատենադարանի կոմպոզիցիայի մեջ հատուկ տեղ է գրավում գլխավոր աստիճանը: Նա չի կրկնում հասարակական շենքերում գոյություն ունեցող աստիճանների բազմաթիվ օրինակները: Աստիճանների տարածությունը այստեղ նկատելի ինքնուրույնություն է ձեռք բերել այն բանի շնորհիվ, որ անհրաժեշտ է եղել նրա ճարտարապետությունն արտահայտել Մատենադարանի շենքի ընդհանուր ոգուն համապատասխան: Գլխավոր աստիճանի բոլոր չորս կողմերը գրեթե նույն չափերն ունեն (8—8,5 մետր լայնություն, 16 մետր բարձրություն): Նախասրահից աստիճաններով վեր բարձրանալիս երևում են գլխավոր ուղիղ երթը և երկու աջ և ձախ բաժանվող երթերը: Նրանք մեզ հասցնում են երկրորդ հարկի համանման դասավորված հարթակներ, ուր մենք մուտք ենք գործում կամարակապ բացվածքներից: Այդ պատճառով յուրաքանչյուր կողմում գտնվող ևս երկուական աստիճանային երթերը, որ տանում են երրորդ հարկ, չեն երևում գլխավոր աստիճանի ծավալում: Այդպիսի լուծումը նշանակալից չափով թելադրված է պատերի վրա «Հին Հայաստանը» եռանկարի համար տեղ ստեղծելու նպատակով: Գլխավոր աստիճանի միջին հարթակից կարելի է դիտել այդ եռանկարը, որի երեք պատերի վրա պատկերված են Հայաստանի պատմության երեք դարաշրջանները: Զախ կողմում պատկերված է «Ուրարտուն», աջ կողմում՝ «Հայաստանը հելլենիզմի շրջանում» և կենտրոնում՝ «Միջնադարյան Հայաստանը»: Եռանկարի յուրաքանչյուր մասը պատկերում է գրերը, ճարտարապետությունը, նյութական կուլտուրայի առարկաներ և համապատասխան պատմական դարաշրջանին հատուկ մարդկանց գործողություններ: Այս եռանկարը կապված լինելով Մատենադարանի դադափարի հետ հարստացնում է շենքի բովանդակությունը և զարդարում այն: Եռանկարի հեղինակն է նկարիչ Հ. Խաչատրյանը: Որմնանկարներից վեր բարձրանում է կամարակապ սյունաշարը, որ աստիճաններից նախադահլիճի տեսք է տալիս գլխավոր ցուցադրասրահի և մյուս դահլիճների առջևում եղած տարածությանը: Մեծ, մետաղյա շրջանակներ ունեցող, 10 մետր բարձրությամբ պատուհանը առատորեն լուսավորում է աստիճանային տարածությունները:

Ինտերյերների բանվորական գծագրերը կաղմելու և վերջին տարիներին ճարտարապետական վերահսկողության գործում ինձ մեծ օժանդակություն է ցույց տվել իմ աշակերտ և օգնական Լ. Մելքոնյանը:

Անհրաժեշտ ենք համարում մի քանի խոսք ասել նաև շենքի ճակատների մասին: Նախագծման ժամանակ խնդիր դրվեց գտնել Մատենադարանի շենքի ինքնուրույն պատկերը: Ըստ որում խիստ անհրաժեշտ էր ապահովել մի լուծում, որն արդի ճարտարապետության պրոգրեսիվ գծերն ունենալով հանդերձ խորապես արտահայտեր նաև պատմական ճարտարապետությունը: Դեպի Ստալինի պողոտան ուղղված ճակատը շատ պարզ է: Նրա հիմնական տարրերն են գլխավոր մուտքը և նրա երկու կողմերում ձգվող երկուական եռա-

կողմ նիշերը: Նմանօրինակ սխեմաները շատ հին ծագում ունեն, հասնում են մինչև Եգիպտոս (Էդֆուի տաճարը):

Գլխավոր ճակատի ճարտարապետական ամբողջ բովանդակության զարդաշրջանակի մեջ վերցնելը սիրիական ծագում ունի, բայց Անիի շրջանում այդ եղանակը մենք հանդիպում ենք Պարոնի պալատի վրա, Առաքելոց եկեղեցու դավթում և այլու:

Գլխավոր մուտքի հեռանկարային բացվածքը հանդիսանում է շենքի ճակատի առավել ազդու տարրը: Նրա երկու կողմերում գտնվող նիշերը կատարում են, եթե կարելի է այսպես ասել, օժանդակ ուղեկցողի դեր. բայց այդ բարձր, հաշվական ճարտարապետությանը բնորոշ եռակողմ նիշերը լրացնում են ճակատի վեհությունն ու ճկունությունը: Երկու կողմերի ճակատները նույնպես շատ պարզ են:

Չնայած որ արտաքուստ Մատենադարանի շենքի շափերը շատ մեծ են երևում, սակայն նրա ծավալը կազմում է 28.000 խ. մ.:

Զգալի աշխատանքներ են կատարվել շենքի շուրջը եղած տարածության բարեկարգման և կանաչապատման ուղղությամբ:

Շենքի կառուցմանը ղուգահեռ պետք էր պատրաստել նաև կահույքի նախագծերը, ինչպես նաև ավարտել ինտերյերների ձևավորումը: Այդ աշխատանքը ես կատարել եմ Լ. Մելքոնյանի և Խ. Կոյումջյանի օգնությամբ: Վերջինս կատարել է կահույքի բոլոր բանվորական գծագրերը: Այդ աշխատանքներում մեզ նշանակալից օգնություն են ցույց տվել Մատենադարանի դիրեկտոր Լ. Խաչիկյանը և Զեռագրական բաժնի նախկին վարիչ Կ. Յուզբաշյանը: Շինարարությունն ավարտվեց 1958 թ.: Թեև նրա ծավալն այնքան էլ մեծ չէ, բայց Մատենադարանի նշանակությունը պահանջում էր կատարել բազմաթիվ աշխատատար պրոցեսներ, որոնք մյուս հասարակական շենքերում չեն լինում:

Իսկական հայրենասիրական զգացմունքով է կատարել շինարարական աշխատանքները ավագ աշխղեկ Գ. Իսկանդարյանը: Ավագ վարպետ Խ. Միրաքյանը, որմնադիրների իր բրիգադով, յատերի շարվածքը և երեսպատումը կատարել է բարձր որակով. այնպես որ նրանց աշխատանքը մեծ բավականություն է պատճառում դիտողներին: Շինարարության հիշատակության արժանի մասնակիցների թիվը շատ մեծ է որպեսզի կարելի լիներ թվել նրանց բոլորին, բայց պետք է նշել նաև աշխղեկ Գ. Ավետիսյանին, ծեփագործ վարպետ Վ. Տեպլովին, ներկարար վարպետ Ս. Նալբանդյանին, ատաղձագործ Վ. Նաչլոյանին:

Իրենց ամենօրյա գործնական ղեկավարությամբ Մատենադարանի շինարարներին մեծ օգնություն են ցույց տվել Հայաստանի Կոմպարտիայի Կենտրոնական Կոմիտեն և Հայկական ՍՍՌ Մինիստրների Սովետը:

1958 թվականին Մատենադարանի նոր շենքն այցելեց Ա. Ի. Միկոյանը: Մատենադարանի շենքի կառուցումը մեկն է այն բազմաթիվ վեհ գործերից, որ իրագործել են ժողովրդի համար Հայաստանի կառավարությունը և Կոմունիստական պարտիան:

Պետք է հուսալ, որ նոր շենքում ստեղծված են բոլոր անհրաժեշտ պայմանները ձեռագրական դանձերի պահպանման և ուսումնասիրման համար:

М. ГРИГОРЯН

О ПОСТРОЙКЕ ЗДАНИЯ МАТЕНАДАРАНА

Резюме

В настоящей статье архитектор недавно построенного здания Матенадарана, заслуженный деятель искусств Арм. ССР, М. В. Григорян знакомит с историей проектирования здания, решением поставленных перед ним специальных проблем и задач художественного его оформления.

Работы по проектированию здания начались в 1939 г. и завершились в конце 1944 г. Строительные работы начались в 1945 г., особый размах получили с 1953 г. и окончились в 1958 г.

Учитывая цели, которым должно служить здание, архитектор творчески использовал наследие армянской классической архитектуры. При решении архитектуры главного вестибюля использованы архитектурные формы интерьера первого притвора Санаинского монастыря. Архитектура главного выставочного зала решена в духе широко распространенных в XI—XIII вв. притворов, где на 4 колоннах и на парусах возвышается купол. Интерьер второго выставочного зала решен в стиле архитектуры притвора Анийской церкви Аракелоц.

В новом здании Матенадарана созданы наилучшие условия для хранения и изучения рукописных сокровищ.